

تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر توسعه اجتماعی مورد مطالعه کارکنان پارس جنوبی (عسلویه)

منصور حقیقتیان^۱، نصرالله پورافکاری^۲، غلامرضا جعفری نیا^۳

چکیده

هدف کلی این پژوهش تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر توسعه اجتماعی: مورد مطالعه کارکنان پارس جنوبی (عسلویه) می باشد. اهداف فرعی این پژوهش بررسی رابطه بین شبکه های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی می باشد. روش تحقیق در این پژوهش بصورت پیمایشی می باشد که جامعه مورد مطالعه ما ۶۰۸۵۰ نفر از کارکنان پارس جنوبی می باشد که با کمک فرمول کوکرین حجم نمونه ۳۸۱ نفر انتخاب شده که این جامعه آماری بصورت نمونه گیری خوشه ای انجام شده است. و با کمک نرم افزارهای SPSS^{۱۸} و AMOS به پردازش داده ها پرداختیم. نتایج به دست آمده از محاسبات آماری نشان می دهد که با توجه مدل برازش داده شده وضرب همبستگی پیرسون و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون سطح معنی داری در هر سه متغیر شبکه های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد، همچنین سطح معنی داری بدست آمده از معادلات ساختاری با کمک نرم افزار آموس به ترتیب ۰/۰۲۷، ۰/۰۲۴، ۰/۰۱۲ و چون از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد بنابراین بین هر سه فرضیه و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد و یاباه عبارتی دیگر هر سه فرضیه ما در این پژوهش تأیید می شوند.

کلید واژه ها: اعتماد اجتماعی، شبکه های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی، زیست محیطی، رفتار اجتماعی، پارس جنوبی

^۱ دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان (نویسنده مسئول) mansour_haghighatian@yahoo.com

^۲ دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان

^۳ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر jafarinia_reza@yahoo.com

بیان مساله

امروزه بحران های سیاسی، اقتصادی و مسائلی نظیر محدودیت دوام ذخایر فسیلی، نگرانیهای زیست محیطی، ازدحام روزافزون جمعیت، رشد اقتصادی و میزان مصرف، همگی مباحث جهان شمولی هستند که با گستردگی تمام، فکر اندیشمندان را در یافتن راهکارهای مناسب برای حل معضلات انرژی در جهان و به خصوص بحرانهای زیست محیطی به خود مشغول داشته است.

از یک سو در جهان فعلی، پشتوانه اقتصادی و سیاسی کشورها بستگی به میزان بهره وری آنها از منابع فسیلی دارد و تھی گشتن منابع فسیلی نه تنها تهدیدی برای اقتصاد کشورهای صادرکننده، بلکه نگرانی عمده ای را برای نظام اقتصادی ملل وارد کننده نیز ایجاد می کند. از سوی دیگر صاحبان منابع و ذخایر طبیعی به خوبی می دانند که برداشت امروز آنها از منابعشان، مستلزم بهره وری کمتر در آینده و نهایتاً تهی شدن منابع را در مدت زمانی کوتاه در پی خواهد داشت. از سوی دیگر روند مصرف انرژی در کشورهای در حال توسعه نشان می دهد که رشد جمعیت، توسعه فنی، اقتدار سیاسی، استقلال ملی و شکوفایی فرهنگی رابطه مستقیمی با مصرف انرژی دارد. این در حالی است که رشد مصرف انرژی و افزایش نیاز به آن از یک سو و محدودیت ذخایر و پایان پذیر بودن منابع انرژی فسیلی و مشکلات زیست محیطی ناشی از مصرف این منابع از سوی دیگر (شارع پور: ۱۳۸۷، ۲۸)، دلایل قابل توجهی است که ضرورت ایجاد تغییر در نگرشهای مصرفی افراد را گوشزد می نماید. اتخاذ راهکارهای مناسب برای جلوگیری از اتلاف و مصرف بی رویه انرژی و البته اصلاح رفتارهای زیست محیطی افراد به صورت کلی و اصلاح الگوی مصرف به صورت جزئی در رابطه با منابع انرژی در کشور ما نیز روز به روز بیشتر احساس می شود، چراکه جلوگیری از به هدر رفتن منابع سوختهای فسیلی، علاوه بر دستیابی سریع تر به توسعه پایدار و حفظ منابع برای نسلهای بعدی، کاهش آلودگیهای زیست محیطی را که یکی از معضلات اصلی جوامع امروزی است، در پی خواهد داشت. امروز در جهانی بحران زده زندگی می کند. در دهه های اخیر، به فهرست بحران های جهانی، علاوه بر بحرانهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ارزشی، که تهدیداتی جدی محسوب می شوند، مشکلات و بحرانهای زیست محیطی را نیز باید اضافه کرد. از زمانیکه بشر پای بر روی کره خاکی گذارده است، تعامل مداوم و پایداری بین او و جهان طبیعی برقرار بوده است. اما با رشد جمعیت و دستیابی به اختراعات و کشفیات جدید علمی که او را به سوی صنعتی شدن رهنمون می کرد به موجودی غارتگر تبدیل شد، که هر روزه با افزایش تقاضا از طبیعت و تخریب منابع آن همراه بود (شیری وهمکاران: ۱۳۸۹، ۲۲). به نحوی که طی ۳۰ سال اخیر، شرایط به گونه ای پیش رفت که به واسطه درک پیامدهای بلند مدت موضوعات زیست محیطی در زندگی انسانها، اهمیت بحث در این مورد رو به فزونی گذاشت (باداک: ۲۰۰۵، ۱۲۲۴). یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب رساندن به محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسانها به سمت و سوی ابعاد طبیعت گرایانه است (کومیتا: ۲۰۰۵، ۱۶). این در حالی است که دستیابی به تغییرات رفتاری در ارتباط با موضوعی خاص، در ابتدا نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد نسبت به همان موضوع است. بنابراین، درک نگرشهای زیست محیطی هدف اساسی و اولیه محققان در دستیابی به بینشهای جدید در راستای کمک به تحقیقات در زمینه رفتارهای زیست محیطی است. مطالعات سیرز نشان می دهد که چهار سطح تغییر در فرد وجود دارد. ابتدا دانش فرد می باید تغییر پیدا کند (آموزش)، این تغییر در دانش موجب تغییر نگرش و تغییر نگرش موجب تغییر رفتار فردی و تغییر رفتار فردی موجب تغییر رفتار گروهی می

شود. بدین ترتیب تغییر نگرش فرد نسبت به دانش فردی وی به زمان بیشتری نیاز دارد. تغییر در نگرش فرد می تواند بر رفتار وی و در نهایت بر رفتار گروهی (اجتماعی و سازمانی) وی تأثیر گذارد (اسماعیلی: ۱۳۸۶، ۳۹). بحث های زیست-محیطی امروزه در محافل علمی و حتی سیاسی پرسروصدا ترین و جدی ترین بحث هایی است که مطرح می شوند. احساس خطر بزرگی که بشر امروز می کند این است که تعادل محیط زیست به هم خورده است و این روند اگر ادامه یابد بدون تردید حیات بشر را نابود خواهد کرد. هدف نهایی حفاظت محیط زیست در رابطه با محیط اجتماعی، توسعه و افزایش آگاهی های زیست محیطی در سطح جامعه و نیز تقویت فرهنگ زیست محیطی در سطوح مختلف اجرایی می باشد. اکنون بیش از یک دهه از شروع طرح توسعه پارس جنوبی در عسلویه می گذرد بنابراین می توان آن را از جنبه های مختلف ارزیابی کرد. این طرح با استراتژی ایجاد قطب رشد ملی صنعت با توجه به مزیت نسبی وجود گاز طبیعی فراوان و بخاطر موقعیت جغرافیایی خاص آن ایجاد شد. معمولاً هدف از ایجاد قطب رشد ابتدا تمرکز سرمایه ها و نیروها از پیرامون به یک مرکز و سپس انتشار آثار این توسعه به مناطق همجوار است. اما بانگاهی به فعالیت های انجام شده در این منطقه در طول بیش از یک دهه مشاهده می شود که توسعه متوازی در همه بخشها در این منطقه صورت نگرفته است. مساله اصلی این تحقیق تأثیر رفتارهای زیست محیطی بر توسعه اجتماعی پارس جنوبی و پیامدهای ناشی از آن بر شهر عسلویه می باشد. ورود صنعت به این منطقه پیامدهای مختلفی داشته است که در ابعاد مختلف قابل تشخیص است. صنعتی که همراه با متعلقاتش اولاً هیچ سنخیتی با زمینه اجتماعی که در آن رشد کرده نداشته و ثانیاً تلاش کافی هم برای پیوند دادن زندگی جدید با زمینه سنتی از طریق توجه به توسعه محلی و منطقه ای نشده است. بنابراین تأثیرات اتفاق افتاده باعث شده است در کنار ورود همه جانبه صنعت و مدرنیته همراهش، زندگی و اجتماع سنتی به حاشیه رانده شده و روز به روز مغلوب تر شود. در واقع مغلوب بزرگ صنعت در منطقه عسلویه، توسعه پایداری است که قریب به دودهمه در صدر مباحث توسعه قرار گرفته و اکثر کشورهای جهان خود را ملزم به ایجاد آن می دانند ولی مشاهده روند موجود در عسلویه به وضوح این مساله را نشان می دهد که ما نه تنها در جهت توسعه پایدار در این منطقه گام بر نمی داریم بلکه با شدت و سرعت در جهت عکس آن حرکت می کنیم.

هدف کلی این پژوهش تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر توسعه اجتماعی: مورد مطالعه کارکنان پارس جنوبی (عسلویه) می باشد و اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر اعتماد اجتماعی کارکنان پارس جنوبی؛

تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر هنجارهای اجتماعی کارکنان پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و شبکه های مشارکت مدنی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی؛

مروری بر مطالعات پیشین

در سال ۲۰۰۲ کلموس^۱ و آگیمان^۲ کار مشترکی به منظور بررسی چرایی رفتار افراد در مورد محافظت از محیط زیست و موانع پیش روی آنها انجام دادند. کلموس و آگیمان معتقدند که چارچوب های نظری متعددی به منظور تبیین شکاف بین تسلط افراد به دانش و آگاهی زیست محیطی و بروز رفتار زیست محیطی ارائه شده است و با اینکه بسیاری از این تلاشها التزام و تعهد جدی برای این کار از خود نشان داده اند، اما هنوز هم هیچ تبیین قطعی برای این موضوع ارائه نشده است. آنها در مطالعه خود سعی در ارائه برخی از چارچوب های نظری مرسوم و البته تأثیر گذار در این زمینه داشته اند.

این سه مدل ارائه شده عبارتند از: ۱- مدل ابتدایی توالی خطی آمریکایی ۲- دگردوستی همدلانه و رفتار طرفدارانه اجتماعی و بالاخره ۳- مدل جامعه شناختی. آنها معتقدند که مجموعه پیچیده ای از عوامل هستند که رفتار محافظت از محیط را تحت تاثیر قرار می دهند و نمی توان آنها را در قالب یک نمودار یا چارچوب ساده متصور شد. کلموس و آگیمان سپس دست به تحلیل عواملی که تاثیر گذاری (مثبت یا منفی) بر روی رفتارهای محافظت از محیط دارند، زدند. آنها این عوامل را به سه دسته تقسیم کردند: عوامل جمعیت شناختی، عوامل خارجی (عوامل نهادی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) و عوامل داخلی (انگیزه ها، مسئولیت ها و اولویت ها). اگرچه آنها معتقد بودند که دستیابی به مدلی که تمام عوامل تاثیر گذار بر روی رفتارهای محافظت از محیط را دربر بگیرد، نه شدنی است و نه مفید، اما به این نکته اشاره دارند که این امر می تواند به روشن ساختن این مجموعه پیچیده کمک کند. (کلموس و آگیمان: ۲۰۰۲، ۴۵۶)

پتوس و گیلز^۳ (۱۹۸۷)، تحقیقی مشترک در رابطه با نگرشهای مرتبط با موضوعات زیست محیطی و برخی ویژگیهای شخصیتی مرتبط با منبع کنترل^۴، باز بودن نظام اعتقادی و درک از خود افراد انجام دادند. نمونه ها از ۷۴ زن دانشجوی کالج که در دوره های تربیت معلم مشغول به گذراندن دوره های کارآموزی بودند، تشکیل شده بود. نتایج نشان داد که افراد خود کنترل^۵، و هدف گرا رفتارهای مطلوب تری نسبت به محیط زیست از خود نشان می دهند. همچنین این تحقیق نشان داد که افرادی که خود را مشرف بر اتفاقات رخ داده در محیط خود می دانند، تمایلات کمتری برای دفاع از قوانین و محدودیت های طراحی شده برای محافظت و یا بهبود کیفیت محیط زیست دارند (پتوس و گیلز: ۱۹۸۷، ۸). در همین رابطه استرن و همکارانش^۶ معتقدند که، دو بعد شوارتز^۷ یعنی طرفداری از خود^۸ - طرفداری از جامعه^۹ و باز بودن برای تغییر^{۱۰} - محافظه گرایی^{۱۱}، می تواند راهنمایی برای تفسیر رفتارهای مرتبط با محیط زیست باشند. افراد خود پرست^{۱۲} به مانند محافظه کاران به احتمال کمتری رفتارهای محافظت از محیط از خود نشان می دهند. علاوه بر این، استرن و همکاران معتقد اند که یکی از انواع محرک های ارزشی شوارتز، عام گرایی، پایه جهت گیری های ارزشی سپهر زیستی است. چنین روابطی بین ارزشهای اجتماعی و زیست محیطی می تواند پایه اجتماعی - زیست محیطی در راه آزمودن ارزشهای زیست محیطی به کار آید. افرادی که آمادگی بیشتری برای تغییر دارند، دگر دوست^{۱۳} هستند و احساس نزدیکی با طبیعت می کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که رفتارهای محافظت از محیط بیشتری از خود نشان دهند (استوارت بار^{۱۴}، ۲۰۰۷: ۲).

گرافتون و نولز در مطالعه ای با عنوان "سرمایه اجتماعی و عملکرد زیست محیطی ملی" با استفاده از داده های مقطعی در نمونه کشورهای با درآمد کم، متوسط و بالا به بررسی تجربی روابط بین اقدامات ملی، سرمایه اجتماعی (مدنی و عمومی)، واگرایی های اجتماعی و ظرفیت های اجتماعی بر شاخص های مختلف عملکرد ملی زیست محیطی پرداخته اند. محققان این تحقیق معتقدند که طیف گسترده ای از عوامل تعیین کننده اجتماعی (سرمایه اجتماعی، واگرایی های اجتماعی و ظرفیت های اجتماعی) تاثیر قابل توجهی بر کیفیت محیط زیست دارند. نتایج نشان می دهد که بین سرمایه های عمومی اجتماعی (دموکراسی و فساد) و تاثیرات سیاست های زیست محیطی ملی و عوامل اساسی اقتصادی و جمعیت - شناسی تعیین کننده عملکرد ملی محیط زیست رابطه وجود دارد. همچنین یافته های این تحقیق حاکی از آن است که به استثنای اقدامات سرمایه اجتماعی عمومی، سطح بالایی از سرمایه اجتماعی و متغیرهای مرتبط با سطح مطلوبتری از محیط زیست ملی، لزوماً مربوط به عملکردهای زیست محیطی کشورهاست. محققان مذکور از یافته هایشان نتیجه می گیرند که

وجود سرمایه اجتماعی صرف شرط کافی برای بهبود نتایج ملی محیط زیست نیست. به این دلیل که نوع سرمایه اجتماعی و چگونگی نتایج آن متفاوت است و تأثیر کلی آن بر عملکرد محیطی زیست در سطح ملی متفاوت است. همچنین پیامدهای سیاسی مطالعه بهبود ملی محیط زیست نشان می‌دهد که بهبود عملکرد زیست محیطی ملی ممکن است به بهترین نحو با تشویق کاهش در تولید گازهای گلخانه‌ای و حجم درونداده‌ها و بهبود کیفیت مدیریت عمومی و پاسخگویی دموکراتیک همراه باشد. (گرافتون و نولز: ۲۰۰۳)

دانلپ و ون‌لیر در مطالعه‌ای تحت عنوان " پارادایم جدید زیست محیطی: یک وسیله اندازه‌گیری و نتایج اولیه پیشنهاد شده " در مقیاسی از سوالاتی چند بعدی در مورد نگرش به محیط زیست به بررسی ارتباط بین نگرش و رفتارهای زیست محیطی پرداخته‌اند. این مقیاس به پارادایم جدید محیط زیستی معروف است. نتایج مطالعات دانلپ و ون‌لیر نشان داد که بین نگرش‌ها و رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. (دانلپ و ون‌لیر: ۱۹۷۸، ۱۶)

مبانی نظری پژوهش

نظریه شبکه‌های مشارکت مدنی

رابرت پاتنام:^{۱۵}

پاتنام، استاد علوم سیاسی در آمریکا، نئولیبرال (دیویس: ۲۰۰۱، ۲۱)، تجربه‌گرا (بلاند: ۲۰۰۳، ۲۶)، یکی از نظری‌پردازان برجسته سرمایه اجتماعی است و مفهوم سرمایه اجتماعی را در ارتباط با توسعه سیاسی به کار برد (فیلد: ۱۳۸۸، ۱۳۴). وی پس از انتشار مطالعه برجسته خود تحت عنوان "بولینگ تنها"^{۱۶} تبدیل به شناخته‌ترین چهره سرمایه اجتماعی گردید. وی از مطالعه خویش نتیجه می‌گیرد که سرمایه اجتماعی در آمریکا در حال فرسایش است. وی نگران است که افراد دیگر تمایل ندارند که در لیگ‌های رسمی بولینگ بازی کنند، بلکه ترجیح می‌دهند تنها با آشنایان خود بازی کنند. وی برای بررسی تجربه ادعای خود از پیمایش‌های گوناگونی که در جامعه آمریکا در طول چند دهه گذشته انجام شده است، استفاده کرد. در حالی که نظرات بورديو و کلمن در جهان به‌طور نسبی، در محدودی رشته جامعه‌شناسی و نظریه اجتماعی شناخته شده هستند. کار پاتنام از مرزهای رشته تخصصی وی که علوم سیاسی بود، فراتر رفته و به حوزه عمومی رسیده است (همان). کوچک‌ترین واحد مورد مشاهده جامعه‌شناسی، رابطه بین دو فرد یا به عبارت دقیق‌تر، مشاهده کنش متقابل ناشی از روابط بین دو نفر است. در مراحل بعدی با پیچیده‌تر شدن روابط و افزایش خطوط روابط و گسترش کنش، شبکه‌های اجتماعی تشکیل می‌شود اولین جزء سرمایه اجتماعی شبکه‌ها است. از نظر پاتنام شبکه‌های مشارکت مدنی از شکل‌های ضروری سرمایه اجتماعی هستند و بر این باور است که هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در راستای منافع جمعی همکاری کنند (پاتنام: ۱۳۸۰، ۱۱۸). فوکویاما به تعریف شبکه از دیدگاه سرمایه اجتماعی پرداخته و آن را یک ارتباط اخلاقی مبتنی بر اعتماد می‌داند، به عبارت دیگر شبکه شامل مجموعه‌ای از افراد است که روابط و تعاملات بین آنها صورت می‌گیرد (فوکویاما: ۱۳۷۹، ۹۵). پاتنام مانند دیگر نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی، روابط افراد و تعاملات آنان با یکدیگر را بنیادی‌ترین جزء سرمایه می‌داند و بر اهمیت و نقش مرکزی شبکه‌ها تأکید می‌ورزد. پاتنام در کتاب «دموکراسی و سنت‌های مدنی» از دو نوع شبکه رسمی و غیر رسمی نام می‌برد (پاتنام: ۱۳۸۰، ۱۲۵). شبکه‌های رسمی شامل آن دسته از روابط و پیوندهایی است که افراد را به موسسات و نهادهای رسمی مانند سازمان‌های داوطلبانه و نظایر آن مرتبط می‌کند (خوش‌فر: ۱۳۸۷، ۱۳۲). شبکه‌های غیر رسمی شامل پیوندها و روابطی است که افراد جامعه را به نهادهای غیر رسمی مانند

خانواده، خویشاوندان و... جهت شرکت در فعالیت‌های جمعی مرتبط می‌نماید (همان) پاتنام، دیدگاهی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد که با پیش‌فرض‌های وبری از فرهنگ سیاسی در آمریکا هماهنگ است. در چنین دیدگاهی نگرش‌ها و هنجارهایی مانند اعتماد و روابط متقابل به طور خارج از فرد به همراه شبکه‌های اجتماعی به وجود می‌آیند و مانند عواملی که یک جامعه را به کنش جمعی وامی‌دارد عمل می‌کنند (فولی و ادوارد: ۱۹۹۹، ۲۴۱) وی مفهوم سرمایه اجتماعی را فراتر از سطح فردی به کار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تاثیرات سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت نهادهای اقتصادی می‌پردازد (توسلی و موسوی: ۱۴، ۱۳۸۴). پاتنام در سال ۱۹۹۳ در مطالعه‌ای تحت عنوان "سنت‌های مدنی و دموکراسی" که پس از اصلاحات سیاسی در ایتالیا انجام داد، به دنبال پاسخگویی به این سوال بود، با وجود سیاست‌های مشخص و کلان دولت مرکزی، چرا نهادهای دموکراتیک در شمال ایتالیا کارآمدتر از جنوب عمل می‌کنند و چه عاملی باعث اختلاف رشد اقتصادی در شمال و جنوب می‌شود. وی در تبیین این مساله، سرمایه اجتماعی را به عنوان راه‌حلی مناسب برای درمان مسائل کنش جمعی می‌داند و سرمایه اجتماعی را شبکه‌ای از هنجارها و اعتمادی می‌داند که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به طور موثرتری با همدیگر کنش داشته باشند و اهداف مشترک‌شان را پیگیری نمایند (پاتنام: ۱۹۹۵، ۶۶). پاتنام به صورت‌های عمومی و خصوصی و جهات فردی و جمعی سرمایه اجتماعی اشاره دارد، اما به صراحت بیان می‌دارد علاقه‌مندی خاصش منافع خارجی و بهره‌های عمومی سرمایه اجتماعی است (توسلی و موسوی: ۱۴، ۱۳۸۴) و موفقیت در غلبه بر معضلات عمل جمعی و فرصت طلبی را که در نهایت به ضرر خود افراد تمام می‌شود، به زمینه اجتماعی گسترده آن مربوط می‌داند، به گونه‌ای که همکاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی به ارث برده، بهتر صورت می‌گیرد (ناطق پور و فیروزآبادی: ۱۳۸۴، ۱۶۲). پاتنام با تاکید بر روی هنجارهای مشارکت مدنی مطرح می‌کند که این منابع (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد) در جوامع مدنی خصلتی خود تقویت‌کننده دارند و باعث ارتقاء همکاری، مشارکت مدنی، اعتماد متقابل و رفاه اجتماعی می‌گردند و در جوامع غیرمدنی به خاطر نداشتن توان خود تقویتی باعث تقویت عهد شکنی، بی‌اعتمادی، بهره‌کشی، انزوا و رکود می‌گردند، و این خصلت خود تقویت‌کنندگی را ناشی از چرخه‌ای می‌داند که در منابع سرمایه اجتماعی وجود دارد. بدین ترتیب، به طور کلی سرمایه اجتماعی از نظر پاتنام به مجموعه‌ای از ارتباطات افقی و وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجار و شبکه‌ها اطلاق می‌شود که با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، منافع متقابل و کارایی جامعه را افزایش می‌دهند (پاتنام: ۱۳۸۰، ۱۵۰) در نتیجه، پاتنام سرمایه اجتماعی را با سه مولفه (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد) به عنوان ویژگی سازمان اجتماعی تعریف می‌نماید. در اندیشه پاتنام سرمایه اجتماعی بیش از جمع مولفه‌های تشکیل‌دهنده آن است. به عبارت دیگر، وقتی امتیازات شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد را در یک جامعه با هم جمع کنیم، بیشتر از امتیازات آنها به صورت جداگانه خواهد شد. برخی متغیرهای اجتماعی مهم در مدیریت موفق منابع عمومی، در مفهوم «سرمایه اجتماعی»^{۱۷} نهفته هستند. شاید یکی از مترادف‌های آن، «انسجام اجتماعی»^{۱۸} یا میزان و نوع پیوندها و هنجارهای مشترک میان اعضا یک جامعه باشد. سرمایه اجتماعی را با مجموعه‌ای از شاخص‌های جامعه از جمله امید به زندگی، انعطاف پذیری^{۱۹}، قدرت جامعه‌ی مدنی و نهادهای دموکراتیک مرتبط دانسته‌اند (پوتنام^{۲۰}). (۲۵) انواع مختلف سرمایه اجتماعی شناسایی شده‌اند، از جمله:

سرمایه اجتماعی پیوند دهنده^{۲۱} یا پیوندهای هیجانی و حمایت گری که اغلب بین افراد دارای خصایص، ارزش ها یا روابط مشترک شکل می گیرند.

سرمایه اجتماعی پل زننده^{۲۲} یا پیوندهای میان افراد و گروه هایی که با هم بودن را ترجیح نمی دهند، اما در هر حال با هم هستند. نمونه هایی از آن، نهادهای مدنی اجتماعی هستند که افراد دارای پیش زمینه ها و علایق متفاوت را حول دغدغه های مشترک گرد هم می آورند.

سرمایه اجتماعی متصل کننده^{۲۳}، یا توانایی گروه ها برای تأثیرگذاری یا جذب منابع از نهادها یا مراجع قدرت بیرونی. سرمایه اجتماعی زمانی تقویت می شود که مردم تصور می کنند سایرین نیز ارزش های بارز مشابهی دارند (ستکوویچ و وینتر^{۲۴}). (پاتنام: ۲۰۰۲، ۹۸). روشن است که ایجاد سرمایه اجتماعی پل زننده، دشوارترین نوع است و اغلب هم بخش محدودکننده است. اعتماد اجتماعی می تواند با اهمیت باشد، زیرا درونی کردن هنجارها، افزایش مشارکت و کاهش «هزینه های تعامل»^{۲۵} را امکان پذیر می سازد. اینها باعث تقابل شده و آن هم به نوبه خود الزامات بلندمدتی را میان اعضاء جامعه ایجاد می کند نتایج مطالعات تجربی بر روی تنگنای منابع عمومی^{۲۶} نشان داده است که اعتماد موجب افزایش مشارکت می شود (مسیک و همکاران^{۲۷})، (ماچیل: ۱۹۹۸، ۱۶۴). هرچند برای ایجاد سرمایه اجتماعی تلاش های فراوانی صورت گرفته است، اما منجر شدن آن ها به نتیجه مورد انتظار، قطعی نیست. لاچاپل و همکارانش (هانگفورد: ۱۹۹۰، ۴۳) دریافتند که ناتوانی گروه های نیالی استفاده کننده از جنگل برای مدیریت مؤثر منابع شان، به رغم برخورداری از تقویت و شبکه بندی رسمی، ناشی از فقدان قدرت بود. این فقدان در سه جنبه اصلی خود را نشان می داد: حس آسیب پذیری یا فقدان منابع خصوصی تحت کنترل افراد، حس حقارت ناشی از مسایل مربوط به طبقه ی اجتماعی، جنسیت و بی سوادی که برنامه ها به آنها نپرداخته بودند و فقدان شفافیت یا به اشتراک گذاشتن اطلاعات. تداوم قدرت و کنترل نخبگان، زیربنای این ادراکات بود. اینها در کنار یکدیگر مبنای اعتماد و سرمایه ی اجتماعی را تضعیف کرده و باعث وابستگی افراد به منابع خصوصی (و نابرابر) شدند.

نظریه اعتماد اجتماعی^{۲۸}:

مفهوم اعتماد اجتماعی یکی از مفاهیم کلیدی جامعه شناسی است. به طوری که از آغاز طرح مباحث جامعه شناختی، اندیشه بسیاری از کلاسیک های جامعه شناسی را به خود اختصاص داده است (ازکیاوغفاری: ۱۳۸۳، ۱۶۵). به نظر آیزنشتاد^{۲۹} مهمترین مساله نظم اجتماعی برای دورکیم و تا حدودی تونیس، اعتماد و همبستگی اجتماعی است. یعنی اینکه بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست (جعفر صالحی: ۱۳۸۸، ۴۹). زتومکا^{۳۰} که در میان جامعه شناسان معاصر مبحث اعتماد اجتماعی را مورد عنایت ویژه قرار داده است، معتقد است توجه به اعتماد اجتماعی ایده جدیدی نیست، بلکه یک جریان فکری چند قرن است. به نظر او برخورداری جامعه جدید از ویژگیهای منحصر به فردی چون آینده گرایی، شدت وابستگی متقابل، گستردگی و تنوع جوامع، تزاید نقش ها و تمایز اجتماعی، بسط نظام انتخاباتی، پیچیدگی نهادها و افزایش ابهام، ناشناختگی و تقویت گمنامی و غریبه بودن نسبت به محیط اجتماعی، توجه به اعتماد اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی را واقعیتی جدی نموده است (ازکیاوغفاری: ۱۳۸۳، ۱۶۵). علاوه بر این، به نظر زتومکا، در حوزه علوم اجتماعی شاهد رشد نوعی جهت گیری فرهنگ گرایانه^{۳۱} هستیم که در خود، نوعی چرخش

از مفاهیم سخت^{۳۳} به مفاهیم نرم^{۳۳} را دارد. چنین چرخشی زمینه توجه عمیق تر به مفهوم اعتماد را به دنبال داشته است (همان).

به اعتقاد کلمن، اعتماد در متن کنش های انسان نمود پیدا می کند، به خصوص در آن دسته از کنش ها که جهت گیری معطوف به آینده دارند و آن نوع رابطه کیفی است که "قدرت عمل کردن را تسهیل می کند" (کلمن: ۱۳۷۷، ۷۵). اعتماد، تسهیل کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقش تعیین کننده ای دارد و عنصر پیش قراردادی و مقوم حیات اجتماعی است (همان). به تعبیری مفاهیم مربوط به اعتماد به طور بالقوه روابط اجتماعی را توصیف می نماید که دربردارنده تمایزات افقی بین حوزه های مربوط به فضای عمومی و شخصی است. برای مثال فوکویاما (فوکویاما: ۱۹۹۸، ۳۶) از اعتماد به مثابه شاخصی برای بیان سرمایه اجتماعی^{۳۴} در معنای ارزش های جمعی شبکه های اجتماعی و اخلاق فرهنگی، که بنیاد رشد و ثبات اقتصادی را تشکیل می دهند، استفاده می نماید (هلی: ۲۰۰۳، ۱۷)، "برداشت دوگانه ای را از اعتماد توسعه داده است که اشاره به زمینه های مختلف برای رابطه بین افراد در حوزه شخصی و اشکال نهادی شده اعتماد در فضای عمومی دارد. به نظر سلیگمن اعتماد مساله ای است که در فرایند انتقال از روابط شخصی و غیر رسمی بین افراد به اشکال نهادی و عمومی شده در فضایی که به وسیله قرارداد، قانون و مبادله متقابل انباشته شده، محصور گردیده است. فوکویاما به یک برداشت تعمیم یافته از اعتماد توجه دارد که آن را بر حسب انتظار حاصل شده در درون یک اجتماع هنجارمند که مبتنی بر رفتار تعاونی و هنجارهای مشترک است، تعریف می نماید. اوسلانر^{۳۵} در ۱۹۹۷ نیز اعتماد تعمیم یافته را با ایده سرمایه اجتماعی، که با ارزشهای مشترک، منافع شخصی و شکل دهی به پایه های کنش جمعی پیوند دارد، تعریف می نماید. نتیجه اینکه اولاً"، روابط اعتماد از طریق اراده گرایی^{۳۶} مشخص می گردد و ثانیاً"، اعتماد با ارزشهای مشترک پیوند دارد. و سوم اینکه اعتماد به طور بالقوه با روابط مبتنی بر قرارداد و اجبار صرف ناسازگار است." زتومکا نیز با طرح این موضوع که دیدگاه فرهنگ گرا، جامعه بالقوه و پویا را به اتحاد و جمع منافع تقلیل نمی دهد بلکه آن را به منزله یک اجتماع اخلاقی مورد توجه قرار می دهد و می گوید " اجتماع اخلاقی کمتر با سازمان رسمی سروکار دارد. اجتماع اخلاقی شیوه خاص ارتباط داشتن با دیگران است که آن را به صورت "ما" تعریف کرده اند. مقوله "ما" با سه الزام اخلاقی اعتماد، وفاداری و اشتراک مساعی با دیگران تعریف می شود. مطابق با این تفسیر در اجتماع اخلاقی سه مولفه اصلی وجود دارد که اولین آن اعتماد، یعنی انتظار عمل صادقانه از دیگران نسبت به خودمان، داشتن است. دومین آن وفاداری یعنی التزام به عدم نقض اعتماد نسبت به کسانی است که به ما اعتماد کرده اند و برای انجام وظایف، به واسطه اعتماد شخصی ایشان، پیشقدم شده اند. سومین مولفه آن تجانس یعنی توجه به منافع دیگران و آمادگی انجام وظیفه نمودن از طرف دیگران است، حتی اگر انجام آن وظیفه با منافع شخصی مان در تعارض باشد" (همان).

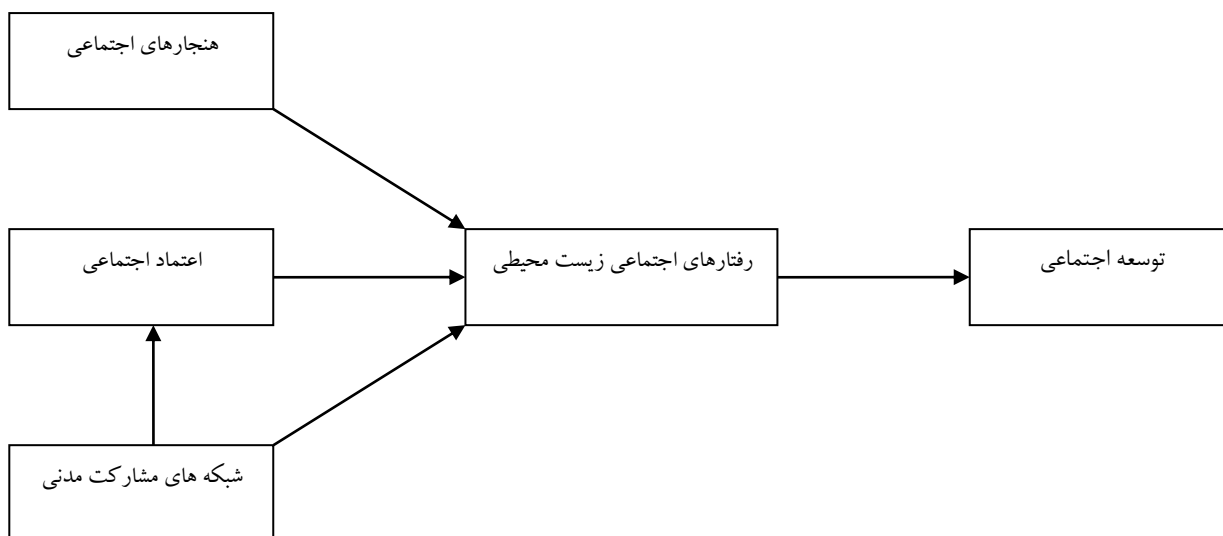
فرضیات پژوهش

۱- به نظر می رسد بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.

۲- به نظر می رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.

۳- به نظر می رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی کارکنان پارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.

مدل تجربی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش بصورت پیمایشی صورت گرفته است. در نمونه گیری براساس فرمول منطقی کوکران حد مطلوب اطمینان در این پژوهش ۰/۹۵ در نظر گرفته شده در نتیجه سطح احتمال مورد نظر (d) برابر با ۰/۰۵ و اندازه متغیر در توزیع طبیعی یا ضریب اطمینان (t) برابر با ۱/۹۶ است. برای تعیین واریانس، می توان از پیش برآورد استفاده کرد. بزرگ ترین نمونه لازم برای پاسخ گویی به سوالات یک تحقیق وقتی بدست می آید که احتمال دارا بودن صفت یا قرار گرفتن در نمونه (p) برابر ۰/۵ باشد. در این صورت، اشتباه استاندارد کم ترین مقدار را به خود می گیرد. در نتیجه احتمال دارا نبودن صفت یا قرار نگرفتن در نمونه (q) نیز برابر ۰/۵ خواهد بود. همچنین، بر اساس آمار موجود در سال ۱۳۹۱ جامعه آماری (N) مردهای شاغل در منطقه پارس جنوبی ۶۰۸۵۰ نفر است. نهایتاً، با توجه به داده های بالا و فرمول کوکران حجم نمونه (n) برابر با ۳۸۱ نفر خواهد بود. با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ۱۸، میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای پرسشنامه مذکور در حالت کلی برابر ۰/۹۱ بدست آمد. این مقدار نشان دهنده آن است که پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد و یا به عبارت دیگر از پایایی خیلی خوبی برخوردار می باشد. در نهایت داده ها را با کمک نرم افزار SPSS ۱۸ و نرم افزار AMOS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش

آزمون فرضیه اول: به نظر می رسد بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

قبل از آزمون فرضیه ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۰۶۷ است.) چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض ها نشان می دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می باشد.

با توجه به خروجی آزمون کای دو از نرم افزار spss که در جدول (۱) خلاصه شده است، چنین نتیجه می شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. و حدود این رابطه برابر ۲۲ درصد می باشد.

جدول ۱: ضریب همبستگی پیرسون شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تایید فرضیه
شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۱۴	H ₁

با توجه به جدول (۲) و مدل برازش داده شده و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد بنابراین بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. همچنین مقدار آماره دورین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تایید می کند چون مقدار این آماره برابر ۱/۹۵ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد. ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۲۱۴ می باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره شبکه های مشارکت مدنی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها نیز افزایش می یابد.

ضریب تعیین ۰/۴۶ درصد است به بیان دیگر ۰/۴۶ درصد از تغییرات شبکه های مشارکت مدنی پاسخگویان توسط رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها قابل تبیین است.

بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش بینی رفتارهای اجتماعی زیست محیطی (Y) برحسب شبکه های مشارکت مدنی (X) پیش بینی کرد:

$$\text{شبکه مشارکت مدنی} = (۰/۲۴۵)X + (۲/۵۶۴) = \text{رفتارهای اجتماعی زیست محیطی}$$

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می توان گفت که در صورت کنترل متغیر شبکه مشارکت مدنی، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی افراد ۲/۵۶۴ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره شبکه مشارکت مدنی افراد، ۰/۲۴۵ واحد در نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها افزایش دیده می شود.

جدول ۲: ضریب رگرسیونی شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معنا داری
شبکه های مشارکت مدنی	۰/۲۴۵	۰/۰۵۸	۰/۲۱۴	۴/۲۶۴	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۵۶۴	۰/۱۴۵	-	۱۷/۶۷۹	۰/۰۰۰

$$F = 18/180$$

$$R = 0/214$$

$$R^2 = 0/046$$

$$\text{Sig. ANOVE} = /000$$

$$\text{آماره دورین واتسون} = 1/95$$

به نظر می رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. قبل از آزمون فرضیه ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۳۵ است.) چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع

تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم افزار SPSS که در جدول (۳) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. همچنین سطح معنی داری ۰/۰۰۰ حاکی از آن است که رابطه بین دو متغیر در سطح بالایی از اطمینان معنادار می‌باشد.

جدول ۳: ضریب همبستگی پیرسون هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تایید فرضیه
هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۶۲	H ₁

با توجه به جدول (۴) و مدل برازش داده شده و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد همچنین مقدار آماره دوربین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تایید می‌کند چون مقدار این آماره برابر ۲/۰۳ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد.

ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۲۶۲ می‌باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره هنجارهای اجتماعی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها نیز افزایش می‌یابد.

ضریب تعیین ۰/۰۶۸ درصد است به بیان دیگر ۰/۰۶۸ درصد از تغییرات هنجارهای اجتماعی پاسخگویان توسط رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها قابل تبیین است.

بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش بینی رفتارهای اجتماعی زیست محیطی (Y) برحسب هنجارهای اجتماعی (X) پیش بینی کرد:

$$\text{هنجارهای اجتماعی} (Y) = (۰/۲۳۷)(X) + (۲/۳۲۴) = \text{رفتارهای اجتماعی زیست محیطی}$$

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می‌توان گفت که در صورت کنترل متغیر هنجارهای اجتماعی، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی افراد ۲/۳۲۴ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره هنجارهای اجتماعی افراد، ۰/۲۳۷ واحد در نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها افزایش دیده می‌شود.

جدول ۴: ضریب رگرسیونی هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معنا داری
هنجارهای اجتماعی	۰/۲۳۷	۰/۰۴۵	۰/۲۶۲	۵/۲۷۵	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۳۲۴	۰/۱۶۳	-	۱۴/۲۷۱	۰/۰۰۰

$$F = 27/830$$

$$R = 0/262$$

$$R^2 = 0/068$$

$$\text{Sig. ANOVA} = /000$$

$$\text{آماره دوربین واتسون} = 2/03$$

آزمون فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنف استفاده شده است. (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۶۹۱ است.) چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد. با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم افزار SPSS که در جدول (۵) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

جدول ۵: ضریب همبستگی پیرسون اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تایید فرضیه
اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۲۵۳	H ₁

با توجه به جدول (۶) و مدل برازش داده شده و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد همچنین مقدار آماره دوربین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تایید می‌کند چون مقدار این آماره برابر ۱/۹۹ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد. ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۲۵۳ می‌باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره اعتماد اجتماعی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها نیز افزایش می‌یابد.

ضریب تعیین ۰/۰۶۴ درصد است به بیان دیگر ۰/۰۶۴ درصد از تغییرات اعتماد اجتماعی پاسخگویان توسط رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها قابل تبیین است.

بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش بینی رفتارهای اجتماعی زیست محیطی (Y) بر حسب اعتماد اجتماعی (X) پیش بینی کرد:

$$\text{اعتماد اجتماعی} = (۲/۴۶۰) + ۰/۲۵۳ \times \text{رفتارهای اجتماعی زیست محیطی}$$

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می‌توان گفت که در صورت کنترل متغیر اعتماد اجتماعی، نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی افراد ۲/۴۶۰ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره اعتماد اجتماعی افراد، ۰/۲۵۳ واحد در نمره رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها افزایش دیده می‌شود.

تاثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر توسعه اجتماعی / ۱۴۷

جدول ۶: ضریب رگرسیونی اعتماد اجتماعی و هنجارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معناداری
اعتماد اجتماعی	۰/۲۵۳	۰/۰۵۰	۰/۲۵۳	۵/۰۹۷	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۴۶۰	۰/۱۴۲	-	۱۷/۳۲۲	۰/۰۰۰

F= 25/975 R=0/253 R²=0/064
 Sig. ANOVE= /000 آماره دورین واتسون = 1/99

جدول ۳: شاخص های برازش مدل مفهومی (رفتارهای اجتماعی زیست محیطی)

نام شاخص	حد مجاز	مقدار بدست آمده
$\frac{\chi^2}{df}$ (کای دو بر درجه ی آزادی)	کمتر از ۳	۰/۰۰۰
GFI ^۳ (نیکویی برازش)	بالاتر از ۰/۹	۱
RMSEA ^۴ (ریشه میانگین مربعات خطای برآورد)	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۰۰
CFI ^۵ (شاخص برازش مقایسه ای - تعدیل یافته)	بالاتر از ۰/۹	۱
AGFI ^۶ (شاخص برازندگی تعدیل یافته)	بالاتر از ۰/۹	۱
NFI ^۴ (برازندگی نرم شده)	بالاتر از ۰/۹	۱

جدول ۸: عناوین مربوط به متغیر مورد نظر در نمودار تحلیل عاملی و معادلات ساختاری

شبکه های مشارکت مدنی	v1
هنجارهای اجتماعی	v2
اعتماد اجتماعی	v3

جدول ۹: ضرایب استاندارد به دست آمده بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مدل بالا:

	Estimate
v5 <--- v1	.109
v5 <--- v2	.109
v5 <--- v3	.124

جدول ۱۰: آزمون کردن فرضیات آماری با استفاده از بارهای عاملی:

Label	سطح معنی داری	C.R.	S.E.	Estimate
v5 <--- v1	.027	2.214	.054	.120
v5 <--- v2	.024	2.255	.042	.094
v5 <--- v3	.012	2.519	.047	.119

تحلیل خروجی از نرم افزار اموس:

فرضیه های اصلی معادلات ساختاری

آزمون فرضیه v1: به نظر می رسد بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد

- وزن به دست آمده بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی برابر ۰/۱۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تاثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۱ درصد می باشد. سطح معنی داری بین دو متغیر شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۰۲۷ می باشد. (چون سطح معنی داری بین v1 و v5 کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد

آزمون فرضیه v2: به نظر می رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی برابر ۰/۱۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تاثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۱ درصد می باشد. سطح معنی داری بین دو متغیر هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۰۲۴ می باشد (چون سطح معنی داری بین v2 و v5 کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

آزمون فرضیه v3: به نظر می رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی برابر ۰/۱۲ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تاثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۲ درصد می باشد. سطح معنی داری بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۰۱۲ می باشد (چون سطح معنی داری بین v3 و v5 کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

فرضیه آزمون v1-v3: به نظر می رسد بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در پارس جنوبی برابر ۰/۲۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تاثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۲۱ درصد می باشد. همچنین بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی پارس جنوبی رابطه وجود ندارد. (چون سطح معنی داری بین v3 و v1 بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد).

نتیجه گیری

با شکل گیری جامعه شناسی محیط زیست، در طول سالیان، اهمیت پژوهش در باب موضوعات زیست محیطی نیز بالا گرفت. جامعه شناسانی که در برهه های مختلف تاریخ به مطالعه مسائل زیست محیطی پرداخته اند، حوزه های متفاوتی را مورد توجه قرار داده اند. با توجه به پنج حوزه ای که باتل برای این حوزه از جامعه شناسی تعیین کرده است یعنی: زیست بوم انسانی جدید؛ نگرش ها، ارزش ها و رفتارهای زیست محیطی؛ جنبش زیست محیطی؛ مخاطره تکنولوژیکی و ارزیابی خطر؛ و اقتصاد سیاسی در سیاست های زیست محیطی، تحقیق حاضر در حالت کلی، برپایه پنجمین دسته از این طبقه بندی شکل گرفته است. چراکه در پی مطالعه رفتار، نگرش ها و ارزش های زیست محیطی افراد

است (صالحی: ۵۵، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر این تحقیق در مباحث مربوط به رابطه بین جامعه و محیط زیست جای می گیرد، موضوعی که به واسطه جامعه شناسی محیط زیست به عنوان زیر شاخه ای از جامعه شناسی بررسی می شود. گوکن و همکاران^{۴۲} معتقدند که بالا گرفتن تب محیط زیست گرایی در سطح جهانی، فعالیت های زیست محیطی و جنبش های اجتماعی که برگرفته از مسائل و مشکلات روز افزون جهانی هستند، بسیاری از دانشمندان اجتماعی را ملزم به مطالعه نگرش ها و نگرانی های زیست محیطی کرده است (همان). محققان در بسیاری از رشته ها معتقدند که کشورها به بهانه دستیابی به توسعه تکنولوژیکی، آسیب های جدی و جبران ناپذیر به محیط زیست وارد می کنند. از آنجا که ایران نیز در حال حاضر، در طبقه بندی های جهانی، جزء کشورهای در حال توسعه محسوب می شود، شاید لزوم توجه همه جانبه به محیط زیست و ممانعت از تخریب و آسیب رساندن به آن، در راه دستیابی به افق های توسعه ای، ضروری می نماید. مسئله اصلی این تحقیق، مسئله رفتارهای اجتماعی زیست محیطی است. ایران با داشتن ذخایر غنی انرژی و منابع طبیعی، اما همیشه به دلیل عدم بهره مندی آگاهانه از این منابع و سوء برداشت از آنها، با مشکل مواجه بوده است. شاید تغییر رفتار اجتماعی افراد در ارتباط با این موضوع، عمده هدفی بود که این تحقیق در ابتدا بر پایه آن شکل گرفت. به نظر می رسد می توان با تغییر عادت ها، بالا بردن آگاهی ها و سوق دادن افراد به سمت توجه بیشتر به محیط زیست و موضوعات مرتبط با آن، چاره ای برای این موضوع اندیشید. از این رو، مجموعه عواملی که به بر پایه رویکرد های نظری و تحقیقات پیشین به نظر می رسد می تواند سهمی در تبیین رفتار معنادار زیست محیطی افراد داشته باشند، در مدل تحلیلی گنجانده شدند و شاخص های آنها مورد توجه قرار گرفتند. پرسش نامه ای مشتمل بر متغیرهای دموگرافیک، رفتارهای اجتماعی زیست محیطی، شبکه های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی در دسترس افراد نمونه قرار گرفت. داده ها جمع آوری شدند و با استفاده از نرم افزار آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که در زیر خلاصه ای از آن ارائه شده است.

فرضیه اول، رابطه بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی را می سنجد. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تأیید رابطه داشت. یعنی هر چه شبکه های مشارکت مدنی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

فرضیه دوم، این تحقیق بر این فرض بود که بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها رابطه وجود دارد. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تأیید رابطه داشت. یعنی هر چه هنجارهای اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

در فرضیه سوم، نیز رابطه بین اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی آنها سنجیده شد. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین اعتماد اجتماعی افراد و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تأیید رابطه

داشت. یعنی هر چه اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای اجتماعی زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

1. Anja Kollmuss	23- linking social capital
2. Julian Agyeman-	24- Cvetkovich & Winter
3. Petuss & Giles	25- transaction costs
4. Focous of Control	26- commons dilemma
5. Self Control	27- Messick etal.
6. Stern et al.	28. Social Trust
7. Schwarts	29. Eisenstadt
8. Pro-self	30. Sztompka
9. Pro-social	31. Culturalistic Orientation
10. Openness to Change	32. Hard
11. Conservatism	33. Soft
12. Egoistic	34. Social Capital
13. Altruistic	35. Uslaner
14. Stewart Barr	36. Voluntarism
15. Patnam Rabert	37- Goodness of Fit Index (GFI)
16. Bowling Alone	38- Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
17- social capital	39- Comparative Fit Index (CFI)
18- social cohesion	40- Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)
19- resilience	41- Normed Fit Index (NFI)
20- Putnam	42-.Goken et al.
21- bonding social capital	
22- bridging social capital	

منابع

۱. اسماعیلی، فرزانه (۱۳۸۶). بررسی نگرش زیست محیطی دانش آموزان سوم دبیرستان شهر تهران. پایان نامه کارشناسی
۲. ازکیا مصطفی و غفاری غلامرضا (۱۳۸۳)، "توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران"، تهران، نشر نی.
۳. ازکیا، مصطفی و فیروز آبادی، سید احمد. (۱۳۸۷) "بررسی سرمایه‌ی اجتماعی در انواع نظام‌های بهره‌برداری از زمین و عوامل مؤثر بر تبدیل بهره‌برداری‌های دهقانی به تعاونی"، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۳۳، ۷۶-۹۸.
۴. پاتنام، رابرت (۱۳۸۰) "دموکراسی و سنت‌های مدنی"، ترجمه محمد تقی لفروز، تهران، انتشارات روزنامه سلام.
۵. توسلی، غلامعباس و موسوی، مرضیه (۱۳۸۴) "مفهوم سرمایه در نظریه‌های کلاسیک و جدید: با تاکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی"، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶.
۶. جعفر صالحی، سحر (۱۳۸۸) "بررسی الگوی رفتاری گردشگران در محیط زیست مقصد (مقایسه رفتار زیست محیطی گردشگران تفریحی و گردشگران فرهنگی در ایران) مطالعه موردی: شهرهای اصفهان و چالوس"، پایانه-تأمه دوره کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، به راهنمایی دکتر محمد فاضلی و دکتر احمد رضایی، دانشگاه مازندران.
۷. خوش فر غلامرضا (۱۳۸۷) "تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی مطالعه موردی استان گلستان"، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی، به راهنما دکتر محمد حسین پناهی.
۸. شارع‌پور، محمود. (۱۳۸۷). "بررسی رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت ورزشی (مطالعه موردی شهروندان ۲۹-۱۵ ساله بابل)"، نشریه حرکت. شماره ۳۷. ۱۵۳-۱۳۱.
۹. شبیری، محمد، نجیبه شاه‌حسینی و هدی طائی (۱۳۸۹)، "ارتقای کیفیت آموزش‌های محیط زیستی در دوره ابتدایی ایران بر پایه مطالعه تطبیقی-تحلیلی دوره ابتدایی کشورهای انگلستان و آلمان"، همایش مهندسی محیط زیست، دانشگاه تهران
۱۰. فیلد، جان. (۱۳۸۸) "سرمایه اجتماعی"، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی تهران، انتشارات کویر، چاپ دوم.
۱۱. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، "پایان نظم (بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و حفظ آن)"، ترجمه غلام‌عباس توسلی، تهران: جامعه ایرانیان، چاپ اول.

۱۲. ناطق پور، محمد جواد و فیروز آبادی، سید احمد (۱۳۸۴). "شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی و فرا تحلیل عوامل مؤثر بر آن"، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، ۱۹۰-۱۶۰.

۱۳. کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، "بنیادهای نظریه اجتماعی"، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.

14. Budak, D. (2005). **Behavior & Attitude of Student Toward Environmental Issues at Faculty of Agricultural**, Turkey, Journal of Applied Sciences. pp1224-1227.
15. Quimbata & Pavel. (2005). **Assessing On Environmental Attitude Development Model: Factor Influencing the Environmental Attitude of College Student.**
16. Kollmuss, A., Agyeman, J. (2002). **Mind the Gap: Why People Act Environmentally and What are the Barriers to Pro-environmental Behavior?** Journal of Environmental Education Research, Vol. 8. No. 3. pp450-471.
17. Pettus, A.M, Giles, M.B. (1987). **Personality Characteristics and Environmental Attitudes.** Journal of Population and Environmental, Vol. 9. No. 3
18. Barr, S. (2007). **Factors Influencing Environment Attitudes and Behaviors: A U.K. Case Study of Household Waste Management.** Journal of Environment and Behavior. Vol. 39. No. 4. pp 435-473.
19. Grafton, R. Quentin and Knowles, Stephen, (2003). "**Social capital and national environmental performance**", **Australian National University**, Economics and Environment Network Working Paper, EEN0206, <http://een.anu.edu.au/>.
20. Dunlap, R.E., & Cotton, W.R. (1978) **Environmental Sociology.** Annual Review of Sociology, 5, pp. 243-273.
21. Divise, A. (2001) **But we knew that already!** A study into the relationship between social capital and volunteering, Conference paper, Sheffield.
22. Blunden, A. (2003), "**On Social Capital**", <http://home.mira.net/andy/works/social-capital.html>. [6 dec 2003].
23. Fiallo, E.A., and Jacobson, S.K. (1994). "**Local communities and protected areas: Attitudes of rural residents towards conservation and Machailla National Park, Ecuador**". Environmental Conservation. 22 (3), 241-249.
24. Putnam, R. (1995). "**Bowling alone: America's declining Social Capital**", Journal of Democracy 6(10): 65-78.
25. Putnam, R. (2000), **Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community** New York, Simon & Schuster.
26. Zekavat, S.M. (1977). "**The state of the environment in Iran**". Journal of Developing Societies. 13(1), 49-72.
27. Woolcock, Michael. (1998) **Social Capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework**", Theory and Society. Vol. 27, pp. 151-208.
28. Hungeford, H and Volk, T. (1990), "**Changing Learner Behaviour Through Environmental Education**", Journal Environment Education, 2, 42-47.
29. Fukuyama, F. (1998). **Trust, The Social Virtues and the Creation of Prosperity**, London, Hamish Hamilton.
30. Healy, T. (2003). "**Social capital: Challenge for its Measurement at International Level**" Workshop: social Capital and Economic Development. www.gigapedia.com
31. Salehi, S. (2010), **People and the Environment: A Study of Environmental Attitudes and Behavior in Iran**, Lambert Academic Publishing.

1. Anja Kollmuss
- 2 . Julian Agyeman-
3. Petuss & Giles
4. Focous of Control
5. Self Control
6. Stern et al.
7. Schwarts
8. Pro-self
9. Pro-social
10. Openness to Change
11. Conservatism
12. Egoistic
13. Altruistic
14. Stewart Barr
15. Patnam Rabert
- 16 Bowling Alone
- 17- social capital
- 18- social cohesion
- 19- resilience
- 20- Putnam
- 21- bonding social capital
- 22- bridging social capital
- 23- linking social capital
- 24- Cvetkovich & Winter
- 25- transaction costs
- 26- commons dilemma
- 27- Messick etal.
28. Social Trust
29. Eisenstadt
30. Sztompka
31. Culturalistic Orientation
32. Hard
33. Soft
34. Social Capital
35. Uslaner
36. Voluntarism
- 37 - Goodness of Fit Index (GFI)
- 38 - Root Mean Square Error of Approximation (*RMSEA*)
- 39 - Comparative Fit Index (CFI)
- 40 - Adjusted Goodness of Fit Index (*AGFI*)
- 41 - Normed Fit Index (NFI)
42. Goken et al.